

JADIDLAR – MA'RIFAT DARG'ALARI

Ziyodov Husniddin Isomiddin o'g'li

Ma'naviyat asoslari (Ijtimoiy- gumanitar fanlarni o'qitish metodikasi)

1-kurs magistr Gmail: husniddinziyodov2@gmail.com

[Tel: +998900331088](tel:+998900331088)

Annotatsiya: Mazkur maqola jadidlar harakati va uning ma'rifiy yo'nalishlari, shuningdek, o'zbek xalqi tarixida tutgan o'rni haqida so'z yuritadi. Jadidlarning ilm-ma'rifatga oid g'oyalari, ularning o'z davrida ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sohalarida qilgan ishlari keng tahlil qilinadi. Maqola jadidlarning ta'lim tizimini isloh qilish borasidagi sa'y-harakatlariga, yangi usul maktablarining ahamiyatiga hamda ular targ'ib qilgan fikrlarning bugungi kun o'quv-tarbiya jarayoniga ta'siriga bag'ishlanadi.

Kalit so'zlar: Jadidlar, ma'rifatparvarlik, yangi usul maktablari, o'zbek ta'limi, islohotlar, milliy uyg'onish, madaniy meros.

Jadidlar harakati XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Markaziy Osiyoda paydo bo'lgan bo'lib, u xalqni ma'rifat orqali taraqqiyotga olib chiqishni maqsad qilgan intellektual va ijtimoiy harakat edi. Bu harakat o'z davrining dolzarb muammolariga javob bo'lib, eski usuldagi ta'lim tizimining zamonaviy hayot talablariga javob bermasligi natijasida shakllandi. Jadidlar o'z faoliyatini ko'proq ta'lim va madaniyat sohalariga qaratib, milliy uyg'onish va ma'rifatparvarlik g'oyalarini targ'ib qildilar. Jadidlarning asosiy maqsadi millatni savodxon qilish va uni dunyoqarash jihatidan taraqqiy etgan davlatlar darajasiga ko'tarish edi. Ular yangi usuldagi maktablarni tashkil etib, zamonaviy fanlarni xalq orasida keng yoyishni boshladilar. Yangi maktablarda arifmetika, tarix, geografiya, tabiatshunoslik kabi fanlarni o'rgatish orqali yosh avlodni zamonaviy bilimlar bilan qurollantirishga intildilar.

Bundan tashqari, birinchi prezidentimizning “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch” asarida jadidlarimiz haqida shunday deyiladi: “Jadidlarimiz diniy va dunyoviy ilmlarni birlashtirishga harakat qilib, yangi turdagi o‘quv dasturlarini joriy etdilar. Ta’lim nafaqat diniy tarbiya, balki kundalik hayot uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni ham o‘rgatishi kerak edi”. Bu yondashuv o‘z davrining innovatsion qadamlaridan biri bo‘lib, xalqni islohotlar sari yetaklashga xizmat qilgan. Ular nafaqat ta’lim tizimida, balki ijtimoiy va madaniy hayotda ham katta o‘zgarishlar qilishga muvaffaq bo‘ldilar. Ular xalqning ongini uyg‘otish va uni birlashtirish uchun adabiyot, matbuot, teatr kabi vositalardan foydalandilar. Shu jumladan, Behbudiyning “Padarkush” dramasi o‘sha davrda milliy teatrning shakllanishiga katta hissa qo‘shgan bo‘lsa, Munavvarqori va Avloniy kabi shaxslar maktablar uchun darsliklar yozish orqali ta’lim sifatini yaxshilashga intildilar. Jadidlar o‘z nashrlari orqali xalqni o‘z haq-huquqlarini tan olishga va milliy g‘ururni his qilishga chorladilar. Jumladan, "Oyna" jurnali va boshqa matbuot nashrlari jadidlarning ma’rifatparvarlik g‘oyalarini targ‘ib qiluvchi asosiy platformalardan biriga aylandi.[1]

Jadidlar harakati madaniyat va ijtimoiy hayotda chuqur iz qoldirib, o‘z davrining madaniy muhitini yangilash va boyitishga qaratilgan muhim o‘zgarishlarning asoschisi bo‘ldi. Jadidlar xalqni ma’rifat va madaniyat orqali uyg‘otishni, milliy ongni rivojlantirishni o‘z oldilariga maqsad qilib qo‘ydilar. Ular o‘z g‘oyalarini keng jamoatchilikka yetkazish uchun san’at, adabiyot va matbuotni samarali vosita sifatida qo‘lladilar. Ularning adabiyotdagi xizmatlari ulkan bo‘lib, ular xalqning turmush tarzini o‘zgartirish va yangi zamonaviy fikrlarni singdirish uchun badiiy asarlarni qo‘lladilar. Behbudiyning "Padarkush" dramasi yoki Avloniyning "Turkiston qayg‘usi" kabi asarlar orqali ular millatning og‘riqli masalalarini badiiy ifodalashga muvaffaq bo‘ldilar. Ushbu asarlar nafaqat adabiy yuksaklikni, balki ijtimoiy uyg‘onishni ham targ‘ib etgan. Shuningdek, matbuot jadidlar uchun xalqni tarbiyalash va ma’rifiy g‘oyalarni yoyishda muhim vosita bo‘ldi. Jadidlar birinchi milliy gazeta va jurnallarni nashr etib, o‘z g‘oyalarini ommaga yetkazdilar. Behbudiyning "Oyna" jurnali nafaqat yangi fikrlar targ‘iboti,

balki milliy o'zlikni mustahkamlash uchun ham muhim ahamiyatga ega bo'lgan. Ushbu nashrlar orqali ular xalqni nafaqat zamonaviy fan va texnologiyalar bilan tanishtirdilar, balki milliy birdamlik va vatanparvarlik ruhini uyg'otishga xizmat qildilar.

Jadidlar teatrni madaniyat va ma'rifatni keng targ'ib qilishning samarali vositasi deb bildilar. Milliy teatrning ilk qadamlari aynan jadidlarning sa'y-harakatlari bilan bog'liq. Behbudiyning "Padarkush" dramasi sahnalarda o'ynalib, xalqning diqqatini oilaviy qadriyatlar, ta'lim va milliy uyg'onish masalalariga qaratdi. Teatr sahnalari orqali ular jamoatchilikni milliy va ijtimoiy muammolarni muhokama qilishga chorladilar. Jadidlar o'z faoliyatlarida milliy madaniy merosni saqlab qolish bilan birga, uni zamonaviy ruhda yangilashga ham katta ahamiyat qaratdilar. Ular xalq kuy-qo'shiqlarini, milliy o'yinlarni rivojlantirish orqali madaniy o'zlikni mustahkamlashga intildilar. Shu bilan birga, jadidlar islomiy qadriyatlarni zamonaviy bilimlar bilan uyg'unlashtirishga harakat qildilar.[2]

Jadidlar harakati nafaqat o'z davrida, balki bugungi zamonda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan tarixiy hodisa sifatida qaraladi. Ularning ma'rifat, ta'lim va milliy uyg'onish yo'lida amalga oshirgan ishlari hozirgi O'zbekistonning madaniy, ijtimoiy va ta'lim tizimining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatgan. Jadidlar xalqni savodxon qilish, zamonaviy bilimlarni ommalashtirish va milliy qadriyatlarni asrab-avaylash orqali o'zbek millatining global dunyoqarashga chiqishiga zamin yaratgan. Jadidlarimiz ta'limni modernizatsiya qilish orqali xalqni taraqqiyot yo'liga yetaklovchi kuch deb bilgan. Yangi usul maktablari orqali ular yosh avlodni zamonaviy bilimlar bilan tanishtirib, milliy ong va vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirgan. Bugungi O'zbekiston ta'lim tizimi jadidlarning ushbu g'oyalariga tayanadi. Mustaqillik yillarida ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, jumladan, xalqaro standartlarga mos dasturlarni joriy qilish va milliy qadriyatlarga asoslangan tarbiya tizimini rivojlantirish, jadidlarning yuksak ma'rifiy g'oyalarini davom ettirmoqda.

Buyuk ajdodlarimizning madaniy va adabiy merosi bugungi avlod uchun milliy iftixor va o'zlikni anglash manbai bo'lib xizmat qiladi. Ularning asarlari va

g'oyalari milliy o'zlik, ma'naviy qadriyatlarni asrab-avaylashda muhim o'rin tutadi. Bugungi kunda teatr, adabiyot va san'at sohasidagi ko'plab asarlar jadidlar harakatining davomchisi sifatida qaralmoqda. Jumladan, milliy teatr sahnalarida Behbudiyning asarlari yoki Avloniy yozgan darsliklar bugungi madaniyat va ta'limning ajralmas qismiga aylangan. Jadidlarning xotin-qizlar ta'limiga bo'lgan e'tibori bugungi gender tenglikni rivojlantirishdagi muhim qadamlardan biridir. Bugungi O'zbekiston jamiyatida ayollarning ta'lim olish huquqi va ularning ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishi jadidlarning ushbu masala bo'yicha olib borgan ishlari bilan bog'liq tarixiy ildizlarga ega.[3]

Jadidlar o'z faoliyatlarida milliy o'zlikni saqlashga katta e'tibor qaratdilar. Bugungi kunda globallashuv sharoitida ularning bu g'oyalari dolzarb bo'lib qolmoqda. Zamonaviy o'zbek jamiyati jadidlarning milliy va ma'rifiy qadriyatlarni saqlab qolish hamda ularni zamonaviy dunyo bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan tamoyillarini davom ettirmoqda. Jadidlar harakati xalqni ilm-ma'rifat orqali uyg'otish va milliy ongni shakllantirish borasida ulkan xizmat qilgan. Ularning g'oyalari va ishlari bugungi kunning asosiy rivojlanish yo'nalishlari – ta'lim islohotlari, madaniy boyliklarni asrab-avaylash, gender tenglikni targ'ib qilish va xalqning global dunyoqarashini rivojlantirishda muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda. Shunday qilib, jadidlarning bugungi kun uchun ahamiyati ulkan bo'lib, ularning ma'rifatparvarlik g'oyalari millatni buyuk kelajakka yetaklashda yo'l ko'rsatishda davom etmoqda. Bugungi kunda jadidlarning g'oyalari ta'lim islohotlarida, milliy madaniyatni saqlash va rivojlantirishda, shuningdek, jamiyatni ma'rifatga chorlashda ilhom manbai bo'lib qolmoqda. Ularning qoldirgan boy merosi globallashuv sharoitida milliy o'zlikni asrash va yangi avlodni zamonaviy dunyoda munosib o'rin egallashga tayyorlash uchun muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi. Ularning ma'rifatparvarlik faoliyati o'zining tarixiy o'rnini saqlab qolgan holda, bugungi va kelajak avlodlar uchun ham rivojlanishning ajralmas qismi sifatida dolzarb bo'lib qolmoqda. Ularning milliy uyg'onish yo'lida ko'rsatgan jasorati har bir o'zbek fuqarosi uchun ibrat maktabi bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov I. A. "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". Toshkent, 2016.
2. Salohiy N. "Jadidlar tarixi va ularning o'zbek ma'rifatiga ta'siri". Toshkent, 2005.
3. Devonov A. "O'zbekiston jadidlarining o'rni". Samarqand, 2010.